

Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *L'opinion publique internationale et le problème de l'Unité nationale et politique des roumains*, București, Edit. Academiei, 1988

Sub egida Editurii Academiei, Colecția „Bibliotheca Historica Romaniae”, a apărut în limba franceză lucrarea a doi reputați istorici cunoscuți în țară și peste hotare. Este vorba de acad. Ștefan Pascu și prof. univ. dr. C. Gh. Marinescu a căror lucrare se intitulă: *Opinia publică internațională și problema unității naționale și politice a românilor*.

Nu este cazul să insistăm prea mult asupra importanței deosebite pe care o prezintă o asemenea carte pentru istoriografia noastră, pentru marele public iubitor de istorie. În cuprinsul ei cei doi autori fac o aprofundată analiză a unei probleme fundamentale, cardinale a istoriei noastre naționale. Considerăm ca binevenit faptul că Editura Academiei, prin Colecția „Bibliotheca Historica Romaniae”, a omagiat printr-o astfel de apariție jubileul pe care l-am sărbătorit al împlinirii a 70 de ani de la Marea Unire din 1 decembrie 1918.

Cele 7 capitole ale cărții fac o judicioasă trecere în revistă asupra modului în care a receptat opinia publică internațională diversele momente ale dezvoltării istorice, această problemă esențială a poporului român care a fost permanența luptei sale pentru realizarea unității naționale.

Cum era și firesc, atenția autorilor se fixează la începutul lucrării la momentul deosebit de important al *Unirii Principatelor de la 24 ianuarie 1859*, act esențial în dezvoltarea României moderne și a evoluției sale ulterioare. Este subliniată cu deplină justete ideea generoasă că *Unirea Principatelor* a reprezentat, în istoria românilor, împlinirea unei aspirații multiseculare, expresie legică a unor necesități obiective ale evoluției noastre. „Marcind intrarea țării și a poporului român într-o nouă etapă de dezvoltare pe calea progresului social-economic și cultural, — arată autorii — actul de la 24 ianuarie 1859 a însemnat un pas de importanță majoră pe drumul luptei pentru cucerirea deplină a independenței, a făuririi statului național român”.

Deosebit de sugestiv ne sînt înfățișate elementele din care se desprinde modul în care în întreg evul mediu românesc și apoi în epoca modernă, conștiința poporului român a păstrat cu grijă ideile, faptele politico-diplomatice și militare ale unor eminenți conducători de țară și de oaste. Este vorba de Basarabi și Mușatini, de Mircea, Iancu de Hunedoara, Vlad Tepeș, Ștefan cel Mare, Matei Basarab, Dimitrie Cantemir, Constantin Brâncoveanu și alte personalități legate de lupta pentru apărare și împlinirea idealului nostru permanent de unire și independență națională.

Unirea de la 1600, în timpul domniei lui Mihai Viteazul, deși de scurtă durată, ne este prezentată ca o imagine vie în cugetarea și simțirea atît a contemporanilor cit și a urmașilor. Sublinierea faptului că *memoria Unirii de la 1600* s-a transmis de la epocă la epocă, de la generație la generație este deosebit de sugestivă în cadrul pertinente analize istorice pe care o întreprind profesorii Ștefan Pascu și C. Gh. Marinescu.

„Unirea Principatelor de la 1859 — subliniază autorii — s-a bucurat de un deosebit răsunset și în celelalte provincii românești aflate încă sub stăpînire străină”. În acest sens Alexandru Papiu Ilarian declara în 1860: „Românii din Transilvania, în împrejurările de față numai la Principate privesc, numai de aici așteaptă semnul, numai de aici își văd scăparea. Cînd s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii Transilvaniei era poate mai mare decît în Principate”.

Unirea de la 1859 s-a bucurat de un larg ecou — precizează autorii — și într-o serie de țări ale Europei în care înfăptuirea unității statale era o problemă la ordinea zilei, ca și din partea unor personalități cu vederi progresiste, democratice.

Recunoscută de Europa ca un fapt împlinit, *Unirea* trebuia consolidată printr-o serie de reforme largi și radicale. I-a revenit lui Alexandru Ioan Cuza, domnitorul *Unirii*, sarcina istorică de a da viață cerințelor legate de consolidarea statului național.

Lucrarea ce o prezentăm oferă pagini de o mare frumusețe asupra felului cum a fost văzută și urmărită epoca unirii și actul de la 24 ianuarie 1859 în Europa celei de-a doua jumătăți a secolului trecut.

Mergînd pe firul faptelor și evenimentelor petrecute în timp de-a lungul deceniilor, autorii au urmărit problema ce i-a preocupat în evoluția ei continuă din punct de vedere istoric. Un întreg capitol (al III-lea) a fost acordat *mişcării memorandiste*, tratată ca un

moment crucial în lupta românilor pentru crearea statului național. În pagini de mare acuratețe, cu informații foarte bogate, sînt înfățișate, în conexiunea și succesiunea lor logică, solidaritatea opiniei publice internaționale cu ideile *Memorandumului*. Pe bună dreptate, autorii cărții au înfățișat, în toată complexitatea sa, rolul deosebit al „*Ligii pentru unitatea culturală a românilor*”, în înfăptuirea dezideratului politic al desăvîrșirii unității statale a națiunii române.

Lupta românilor pentru realizarea idealului secular al unității lor statale este urmărită cu deosebită pătrundere, cu o mare bogăție de date și idei penetrante în perioada de pînă la prima conflagrație mondială.

Cercetarea istoriei — arată autorii în demersul lor ulterior — a dovedit că Țările Române de pe ambele versante ale Carpaților s-au dezvoltat de-a lungul secolelor în strînsă legătură una cu alta. Închegarea națiunii noastre are o temelie obiectivă în permanența legăturilor economice, politice și culturale între Țările Române. Aceste legături au reprezentat pivotul principal în jurul căruia s-au ridicat și consolidat cultura națională, o activitate politică îndreptată spre transpunerea în viață a idealului independenței și unității naționale.

„Marea Adunare Națională Constituantă din 1 decembrie de la Alba Iulia — relevă autorii — a reprezentat momentul culminant care a încheiat lupta de eliberare națională a românilor din anul 1918. Proclamarea Unirii Transilvaniei cu Țara a împlinit procesul de formare al Statului național unitar român. Memorabilul act de la 1 decembrie 1918 a fost sărbătorit în întreaga țară prin însuflețite întruniri și manifestații, prin scrisori și telegrame de aleasă simțire patriotică trimise la Alba-Iulia, care exprimau bucuria și deplina satisfacție pentru marea împlinire a visului secular al poporului român”.

Entuziasmul și însuflețirea cu care a fost omagiată *Marea Unire* pe întreaga cuprindere a meleagurilor românești a impresionat profund opinia publică internațională. „În pofida tuturor dificultăților care s-au ridicat în calea realizării idealului milenar al poporului român, Conferința de pace de la Paris a consacrat definitiv frontierele României reîntregite”. Astfel a fost dat girul recunoașterii internaționale unei situații de fapt în urma marilor acte plebiscitare de unire cu țara de la Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia, manifestări entuziaste ale voinței naționale ale poporului român.

Ștefan Pascu și C. Gh. Marinescu ne oferă, prin lucrarea prezentată, o carte cu o mare densitate de idei, fapte, informații, o carte de mare erudiție istorică. Consacrată unei probleme cheie a istoriei noastre, prin modul cum a fost concepută și realizată, cartea cunoșcătorilor istorici reprezintă un succes incontestabil al istoriografiei românești contemporane.

Sugerăm ca la viitoarea reeditare și în alte limbi de circulație internațională să fie introdus și o serie de indici pentru o folosire mai lesnicioasă a lucrării. De asemenea, credem că pe lângă trimiterile bibliografice din subsolul paginilor s-ar impune necesitatea unei bibliografii (măcar selective) pentru a orienta pe cititor într-o problemă atât de amplă și de variată.

L. Eșanu

Creativitatea științifică în slujba progresului social (coord. George Rulea), București, Edit. Politică, 1989

Un grup de ingineri și cadre didactice, de la Facultatea de Electronică și Telecomunicații a Institutului Politehnic București, încearcă o evaluare a efectelor economice și sociale ale științei și tehnicii contemporane propunînd unele concluzii asupra perspectivelor electronicii și telecomunicațiilor contemporane pentru un dialog cu specialiștii din domeniul științelor sociale.

Tehnologiile informaționale constituie terenul unor interferențe între științele tehnice și cele sociale, între știință și filosofie, iar cartea dezvăluie unele dintre ele.

Prof. univ. Mihai Drăgănescu — membru corespondent al Academiei R. S. România deschide dialogul cu studiul *Electronica în societatea orientată informațional*.

Ca formă de societate materializată, mediul tehnologic al omului este creație umană. În viziunea autorului, prima revoluție industrială a înlocuit și suplimentat forța umană prin mașini mecanice, apoi electrice, iar în prezent se desfășoară cea de-a doua revoluție industrială care înlocuiește și potențează intelectul uman, bazîndu-se pe proprietățile informației care funcționează pe un substrat electronic.

În acest context electronica și informația aduc atîtea lucruri noi în societate încît — susține autorul — este nevoie de o regîndire a înseși conceptelor teoretice ale socialismului științific, elaborate în condițiile tehnologiei aparținînd primei revoluții industriale, dintr-o perspectivă românească.

Plecind de la Marx, de la viziunea sa asupra tehnologiei, despre automatele viitorului, trecind prin pragurile procesului evoluției generale după filosoful W. Stegmüller (reproducția sexuală, limbajul și informatica), cantonând asupra concepției specialistului în inteligența artificială Herbert A. Simon (care consideră că cele mai acute probleme sînt: natura materiei, a universului, a vieții și natura minții) spre o societate orientată informațional în care informațiile oferite de băncile de date sînt informații electronice, se întrevide „civilizația informației”, a societății informației, care, după opinia lui Yoneji Masuda „se va axa mai curînd în jurul valorilor informaționale decît al celor materiale... organizarea centrată pentru producerea informației va avea caracterul fundamental al unei suprastructuri, iar capitalul cunoașterii va prevala asupra capitalului material în structura economiei”.

Tehnologia informației cuprinde astăzi trei domenii hotărîtoare: microelectronica, informatica și comunicațiile. Referitor la poziția, rolul și viitorul electronicii, sînt prezentate nouăți, schimbări cu caracter radical, tendințe de dezvoltare în domeniul microelectronicii.

Autorul consideră că societatea comunistă este caracterizată de trei factori principali: proprietatea comună asupra mijloacelor de producție și informație, tehnologia informației, criteriile filosofice, spirituale, științifice și ideologice ale unei civilizații socio-umane.

În perspectiva evenimentelor viitoare — scrie prof. univ. Mihai Drăgănescu — în care inima tehnologică va fi electronica transformată într-o tehnologie generală a informației, se întrevide mariajul electronicii cu biologia: utilizarea biologică a electronicii pe de o parte și pe de altă parte utilizarea electronică a substanței vii și moleculelor biologice, în scopul mării în continuare a performanțelor tehnologiei informaționale — tinzind către funcțiuni de intuiție și creativitate, adică o nouă revoluție în știință datorată descoperirii naturii materiei vii și prin aceasta a materiei și informației înseși.

Conf. dr. ing. Ovidiu Iancu analizează în continuare *Rolul materialelor și tehnologiilor în progresul tehnic contemporan* — materiale pentru electronică și fonică, pentru transport spațial și terestru, pentru conversia și transportul energiei etc., concluzionînd cu întrebări tulburătoare privind căile de simulare anorganică a proprietăților materiei vii, care par în acest moment promițătoare.

În studiul *Telecomunicațiile și societatea*, prof. dr. ing. Adelaida Mateescu face un scurt istoric al dezvoltării rețelei de telecomunicații, insistă asupra rolului acestora în societatea actuală, analizează impactul microelectronicii și al informaticii asupra arhitecturii rețelei și a tehnologiilor de telecomunicații, implicațiile sociale ale dezvoltării serviciilor și a surselor de noi servicii, iar în încheiere prezintă obiective românești în perspectivele anilor 2000 și cele ale telecomunicațiilor globale spre telecomunicațiile universale.

Mai multe răspunsuri la întrebările privind definirea, istoricul, evoluția calculatoarelor, tendințele și influențele, reacția societății la apariția acestora oferă prof. dr. doc. Edmond Nicolau în studiul *Calculatoarele și societatea*. După o estimare proprie numărul persoanelor care lucrează în informatică ar fi de 10^7 persoane fizice fiind deci necesară o a doua alfabetizare a omenirii. Maniera proprie, originală de expunere dă o notă caracteristică aportului autorului la orientarea nespecialistului în acest domeniu pasionant al calculatoarelor.

În studiul *Energia și societatea* se face o trecere în revistă a surselor de energie existente, a tendințelor în materie. Energia (după definiția lui Claude Bienvendu este ceea ce trebuie furnizat sau luat unui sistem material pentru a-l transforma) nu va suferi de epuizarea resurselor sale, este concluzia argumentată a prof. dr. ing. Ion M. Popescu.

Prof. dr. ing. George Rulea, coordonatorul lucrării, se oprește asupra studiului *Micro-unde și progresul tehnic contemporan*, prezentînd tehnica microundelor — radioelectronică a frecvențelor foarte înalte, rezultat al sintezei între electronică și radiotehnică. Aria largă a aplicațiilor actuale în multe domenii, transferul lor în explozia informațională, realizările și perspectivele acestora sînt edificatoare pentru actualitate în impactul microundelor în societatea contemporană.

Studiul *Creativitatea tinerei generații*, semnat de dr. ing. Andrei P. Silard, realizat nu de un tînar creator ci de un dascăl — observator fin al acelor tineri creatori, de un catalizator al inovării, călăuză pentru cei cu vocație creatoare.

În încheierea lucrării dr. ing. Gheorghe M. Ștefan semnează studiul *De la gîndirea structurală la cea funcțională în electronica modernă*. Arătînd că orice tehnologie pleacă de la o necesitate exprimată sub forma unei funcții, dar eșuează foarte repede într-o abordare structurală, autorul expune unele idei interesante privind viitorul electronicii funcționale și face o critică a abordării sistemice, remarcînd unele limite fundamentale ale abordării sistemice. Tulburătoare, originale idei sînt expuse de autor și în legătură cu inteligența umană și inteligența artificială — corola dintre ele, dialectica lor.

În ansamblu cartea constituie o bună bază pentru dialoguri viitoare prin profunzimea, competența și interesantele idei care emană din conținutul ei, fiind ea însăși o expresie a creativității științifice românești, un indemn la cercetări interdisciplinare fără de care orice progres nu poate fi obținut.

Cercetătorii din domeniul științelor sociale și politice nu trebuie să lipsească însă la acest dialog pentru a împlini mesajul nobil al acestei valoroase apariții științifice contemporane.

Gheorghe Stroe

Pantelimon Golu, *Orientări și tendințe în psihologia socială contemporană*, București, Edit. Politică, 1988

După ce în 1974 Pantelimon Golu publicase o lucrare de sinteză consacrată psihologiei sociale, în timp ce preocupările sale dominante păreau că se îndreaptă spre psihologia educației și instrucției, în reviste sau culegeri publică studii de psihologie socială care amintesc de mai vechea sa pasiune. De curind, o nouă lucrare de sinteză vine să confirme constanța orientării spre proiecte mai ample de psihologie socială. De data aceasta sînt avute în vedere cele mai variate teorii din psihologia socială, prezentate într-o manieră predominant critică și valorificatoare. Dispunînd el însuși de o concepție coerentă cu privire la domeniul și tehnica de cercetare psiho-socială, P. Golu se raportează la teoriile elaborate de alți autori, în special occidentali, într-un mod care vrea să le evidențieze atât originalitatea, cît și limitele. Îi este cu totul străină tendința raportării necritice la o teorie, oricare ar fi autorul care a elaborat-o. Referința dominantă a analizei este psihologia socială ca întreg, ca sistem care asimilează teoriile parțiale în funcție de contribuțiile lor notabile.

Premisa de la care pleacă P. Golu este formulată cu claritate: există o paradigmă a psihologiei sociale contemporane care rezultă din asamblarea diferitelor teorii parțiale. Autorul se întreabă: *Ce se înțelege prin psihologia socială contemporană?* (p. 20) *de ce este necesar să fie trecute în revistă principalele orientări teoretico-metodologice din psihologia socială contemporană?* (p. 138). Răspunsurile la aceste întrebări structurează lucrarea. Primul capitol este consacrat „cercetării și reflecției teoretico-metodologice în psihologia socială” (p. 15—44), capitolele XII și XIII privesc „considerațiile de ansamblu asupra orientărilor teoretico-metodologice din psihologia socială” (p. 138—156) și „tendențele actuale în metodologie și practica cercetărilor psihosociale” (p. 157—180), pentru ca partea cea mai detaliată a lucrării, cuprinsă între capitolele menționate, să analizeze diversele teorii și orientări (învățarea socială, teoria câmpului, orientarea cognitivă, teoriile fundamentate de psihanaliză, abordările transracionale, teoriile proceselor de grup, orientarea interacționistă și cea umanistă, concepțiile biologizante, studiul atitudinilor), inclusiv evoluția cercetărilor de psihologie socială din țara noastră (cap. IV, p. 181—223). Cum spuneam, intenția autorului nu este de a prezenta fiecare teorie sau orientare în mod izolat, ci din perspectiva constituirii întregului reprezentat de psihologia socială contemporană sau de paradigma acesteia. Temporal, paradigma a fost elaborată în anii '60 și '70, perioadă de expansiune teoretică și metodologică, de cristalizare a unor din conceptele reprezentative. Din succesiunea istorică a teoriilor separate ar rezulta logica intrinsecă a paradigmei constitutive. În opinia lui P. Golu, „analiza în plan istoric ni se pare că vine să contribuie la elucidarea modului cum s-au decantat și s-au cristallizat structurile conceptuale în psihologia socială” (p. 141).

Altfel spus, se vrea să se evidențieze posibilitatea cumulativității paradigmatică a cunoașterii psihosociale elaborate fragmentar în teorii care nu ezitau chiar să se contrazică în procesul statuirii lor inițiale.

O teorie fragmentară, considerată individual, „nu conține în formă integrală, uniform și pe deplin constituită această paradigmă, dar, printr-un proces de abstragere și îmbinare constructivă a elementelor furnizate de una sau de alta din teorii, ajungem la tabloul relativ complet al paradigmei care ne interesează” (p. 147).

După cunoștința noastră, o astfel de opțiune constructivă n-a mai fost făcută pînă în prezent la noi sau altundeva. Manualele de psihologie socială disting capitole sau tematici și prezintă diferitele teorii care li sînt consacrate. Culegerile de studii redau, printr-o formulă mozaică, diversele perspective asupra unui domeniu tematic sau ontologic, fără a-și propune sinteza așa-zisă transteoretică. P. Golu optează programatic pentru o altă formulă — cea a

convertirii succesiunii istorice a teoriilor și metodelor diverse într-o logică paradigmatică unitară. Totuși, credem că doar parțial s-a conformat acestei opțiuni programatice. În zece capitole separate prezintă, descriptiv și critic, teoriile pe care deja le-am menționat, pentru ca în capitolul inițial să-și definească opțiunea, iar în alte două capitole (XII și XIII) să redea cumulativitatea teoriilor parțiale într-o paradigmă cvasiunitară și integratoare. Aceasta ar rezulta din adăugarea de noi concepte și noi proceduri metodice, concomitent cu extinderea referințelor empirice. După ce redă cumulativitatea (p. 138—147), intervine o întrebare esențială, pe care autorul însuși o formulează: „*prin aceasta, a alina știința psihosocială punctul maxim al devenirii sale?*” (p. 147). Iar răspunsul nu întârzie să apară: „nu s-ar putea susține acest lucru, dacă avem în vedere că, pe fondul achizițiilor științifice, realizate, îndeosebi, în interiorul psihologiei sociale americane a anilor șaiszeci—șaptezeci, s-a ivit curînd, sub forma unor tendințe critice ascuțite, necesitatea revizuirii și chiar a depășirii paradigmei descrise, care, cum rezultă, de pildă din analiza orientării spre studiul de altitudine, a trebuit să se reconsidere și să se metamorfozeze de mai multe ori, la diferite intervale de timp” (p. 147—148). Paradigma s-a dovedit provizorie, contradictorie, unilaterală, atribute care ne forțează să chestionăm însăși natura ei de paradigmă mai ales că o nouă etapă de dezvoltare este prezentată (p. 148 și urm.) în care multe din presupuneriile sau demonstrațiile anterioare sînt contestate în profunzime, obținînd-se pentru noi direcții de consacrare și evoluție. Conceptele clasice sînt redefinite, orientarea și aria analitică sînt revizuite, noi proceduri de cercetare sînt invocate, iar contextele sînt considerabil lărgite pentru a include societatea și cultura, timpul și spațiul social (privește transversal și longitudinal, intra și intersocial sau intercultural), conservarea și schimbarea ordinii sociale etc. În anii optzeci, psihologia socială, ca de altfel și alte științe socio-umane, intră într-o perioadă de tranziție, în care mai ales se chestionează vechile achiziții. Chiar dacă se mai adaugă noi informații, sîntem departe de anvergura cantitativă și calitativă a formulărilor teoretice din cele două decenii imediat anterioare. Ne aflăm mai degrabă într-o perioadă în care se cristalizează și se valorifică tradiția, se chestionează mai vechile achiziții și se formulează așa-zise „reorientări” destul de pasagere. Din acestea din urmă, doar perspectiva „umanistă” și cea „cognitivistă”, cele însele chestionate de tradiție, par să consacre noi direcții evolutive. Oricum, dominantă rămîne chestionarea și nu construcția de noi teorii. Credem că însăși opțiunea lui P. Golu se înscrie într-o astfel de direcție de valorificare a tradițiilor psihologiei sociale prin confruntarea teoriilor fragmentare cu noi exigențe și mai ales cu cea a integrării conceptelor specifice într-o paradigmă unificatoare. Rezultatul ni se pare că ar consta în identificarea de teme, concepte și proceduri de cercetare care abia acced la construcția acelei paradigme care rămîne însă un deziderat. Altfel spus, dispunem de elemente componente disperate, dar nu și de construcția pe care presupunem că ele ar fi putut să o producă.

Ultimul capitol al lucrării lui P. Golu este consacrat dezvoltării psihologiei sociale din România. Deși dispuneam deja de o analiză istorică (*Psihologia socială în România*, 1984, coordonator Ana Tucicov Bogdan), noi accente și structurări vin să întregesc tabloul constituirii și dezvoltării acestei ramuri a psihologiei prin contribuții ale autorilor români. Se apreciază astfel că psihologia socială din țara noastră „s-a impus ca o știință coerentă, încheiată, conștientă de propriul ei statut, în jurul anilor 1974—1977”, afirmîndu-se concomitent în plan teoretic și în cel al investigațiilor concrete, și nu separat, adică mai întîi teoretic iar apoi, după 1975, și practic-aplicativ. Sînt invocate volume și studii, direcții tematice și autori reprezentativi, menite să redea situația psihologiei sociale românești contemporane, pentru ca în final să considere că astăzi se află „în plin proces de afirmare” și „în raporturi de comunicare și de consonanță cu problemele de conținut fundamentale... ale reflecției și cercetării psihosociale pe plan mondial” (p. 223). O încheiere optimistă și generoasă care sperăm să fie confirmată și de dezvoltări corespunzătoare.

Dincolo de orice obiecție, prin intenție și realizare lucrarea lui P. Golu intră în bibliografia psihologiei sociale contemporane ca o contribuție de bază care caracterizează o perioadă și anunță noi deschideri pentru eventualele dezvoltări.

Lazăr Vlăsceanu

**Răzvan Theodoreseu, *Civilizația românilor între medieval și modern. Ori-
zontul imaginii (1550—1800)*, București, Edit. Meridiane, 1987**

O carte nu întru totul de istoria artei, cartea prezentată este mai degrabă un fel de a pune istoria artei într-o ecuație culturală complexă din care să rezulte profilul spiritual al unei civilizații, să definească acel dat inefabil care este modul de a gîndi și de a simți propriu unei etnii, sau cum spune însuși autorul, să re-cunoască „un chip românesc de a vedea”.

Răzvan Theodorescu nu își propune să facă o sinteză de istorie a artei timp de un sfert de mileniu, cam cît consideră că durează inter-regnul dintre medievalitatea tradițională și înnoirile efective, structurale, ale modernității. Din analizele făcute cu spirit de finețe și din asociațiile bazate pe acuitatea observației și pe o rară intuiție, izbutește însă să închege un lanț ideatic din a cărui concretizare rezultă o carte. În acest sens, două ni se par a fi revelațiile pe care le face manifeste cartea lui Răzvan Theodorescu. Prima ține de modul de gândire și de aplicare a unei anumite concepții asupra tuturor zonelor creației pe linia clară a unui tip de filosofie a culturii; cealaltă vine cu o surprinzătoare deschidere de tip artistic în fața unui fenomen, ale cărui adîncimi sînt sondate cu un instrumentar bazat nu numai pe erudiția pe care stă întregul eșafodaj de demonstrații ce constituie substanța cărții, ci și pe o intuiție care surprinde esențialul ce-l ajută pe autor să interpreteze și să denumească acest esențial în termeni și în nuanțele cele mai potrivite.

În rezumat, concepția de la care se pornește în chip mărturisit este aceea teză a lui J. Huizinga din celebrul său *Amurg al Evului Mediu*, teză reluată în ultimul timp de mai mulți autori, potrivit căreia „noul vine ca formă exterioară, înainte de a deveni cu adevărat spirit nou”, afirmație pe care o probează și o ilustrează cu lux de detalii plastice și de amănunte ținînd de comportamente și mentalități, întreaga carte a lui Răzvan Theodorescu. Este în această teorie aparent o erezie, o neconcordanță asumată între forme și spirit, șocînd mai vechi habititudini ale gândirii istorice și deterministe. Este, în același timp, cuprins un adevăr infailibil al fenomenului de creație artistică a cărui extindere în zona istoriografiei de artă aruncă o lumină nouă asupra mecanismului subtil care produce devenirea spirituală a umanității. Or, întreaga pendulare a cărții între formele de medievalism retardat și cele de modernitate fătuse sau disimulate, ținînd de mari epoci stilistice invocate și pînă acum în istoria noastră de artă, precum postbizantinismul sud-est european, goticul internațional, renașterea tirzie nord-italiană, manierismul central european de tip praghez, rudolfîn, și familia complexă a Barocului cu atingeri simultane în zone extreme din Polonia, Lituania și Ucraina, pînă pe malurile Bosforului, toată această „preumblare” printre-o terminologie stilistică ce nu omite nici una din modele care au existat pe parcursul acestui sfert de mileniu în tot sud-estul european, în contact permanent deopotrivă cu Occidentul european și cu Orientul otoman, își găsește acoperire conceptuală în acest principiu, formulat în mai multe rînduri pe parcursul lucrării, care exprimă calitatea specifică a fiecărei înnoiri sau justificarea de context politic și cultural a momentelor de revenire la un tradiționalism local, de spirit conservator sau de conștiință istorică. Aceasta face ca denumirile de mari curente și epoci mai sus invocate să-și capete, în cazul cărții lui Răzvan Theodorescu, precizie terminologică, pertinență folosirii lor, dată fiind eliminarea ambiguităților ne-necesare și a expresiilor evazive ce transformă îndeobște „Renașterea” sau „Barocul” în simple epitete, ajungînd la deplina clarificare a acelor detalii, forme exterioare, mutații ținînd de sensibilități specifice, mentalități, atitudini și comportamente citibile într-o gamă extrem de diversificată de manifestări artistice sau extra-artistice, din a căror corelare se poate califica modernitatea ori medievalitatea unui monument sau a unei broderii, a unor versuri la stemă sau a proveniențelor sociale ale unor cititori, a unei pietre funerare sau a unui parament de biserică, a unei grădini de conac sau a unei primiri de oaspeți, toate acestea fiind considerate drept receptacole ale unor ecouri și registre diferite de sensibilitate, pe care s-au imprimat gusturile culturale și climatul spiritual al unei epoci. „Raportarea unor structuri artistice — de la bun început va trebui precizat (spune autorul) că am în vedere nu structurile operelor de artă ca atare, ca sisteme individuale, cu întreaga lor, cunoscută, polisemie, ci acei ansamblu, acel tot unitar al elementelor componente și definitorii ale fenomenului creației artistice a timpului vădit în expresia figurativului, în limbajul plastic implicînd și o coincidență între structuri ale gândirii, ale artelor, ale literaturii („structurile semnificative” de care vorbesc esteticienii) — la mentalitățile din ce în ce mai bine conturate ale istoriei culturii, mi se pare din capul locului drumul cel mai sigur spre înțelegerea unor mutații”. De aici, și posibilitatea ca, prin citirea într-o grilă, nu departe de altfel de schema iconologică panofskiană, să se determine cantitatea efectivă a înnoirilor în contexte aparent neschimbate, calitatea și forța modelatoare în timp a acestor înnoiri (vezi, de pildă, schemele de preluare a marilor modele Dragomirna, Trei Ierarhi, Golia în arta moldovenească ulterioară, cu justificarea mutațiilor produse) și, nu în ultim rînd, să fie găsite acele denumiri pentru zonele de interferență culturală și de inter-regn istoric ca „postmedievalitate” sau „baroc ortodox postbizantin”, extrem de sugestive și de pertinente în acoperirea unor complexe realități privind raporturile dintre forme și spirit, dintre fixitățile sintactice și mobilitatea morfologică a limbajelor artistice cunoscute la noi.

„Disjuncția aceasta între forme și conținut, între morfologii și spirit, mi se pare pe cît de firească pe aît de limpezitoare în discuția privitoare la ceea ce a putut fi socotită drept Renaștere în spațiul est-european, așadar și în spațiul românesc”, spune Răzvan Theodorescu

În capitolul introductiv și oarecum metodologic al cărții, observând, în cazul Renașterii, ca și mai târziu pe parcursul lucrării, în cazul Manierismului (memorabilă ni se pare a fi analiza Dragomirnei sub specia unei racordări insolite la elongările, exotisme și rafinamentele luministe ale Manierismului central european, ca și aceea a broderiilor Moveleștilor sub specia sarmatismului polon), sau în cazul Barocului (acesta cu succesive faze de pătrundere și de manifestare în Moldova vasiliană și în Muntenia cantacuzină și brâncovenească), că aceste mari curente europene nu au putut fi niciodată realități esențiale ale spiritului românesc, ci doar unele exterioare, ținând de forme și manifestând în sunet local pulsația de vitalitate a unui proces creator neîntrerupt, cu contacte multiple, cu deschideri către toate orizonturile înnoitoare, dar și cu o personalitate specifică a cărui profil îl distingem mereu între toate vecinătățile în care s-a aflat de-a lungul istoriei.

„Luminarea chipului în care arta românească s-a racordat suplu, tot mereu într-un duh netrădat al locului, la ceea ce au fost marile stiluri internaționale postrenascentiste, ca manierismul și barocul, lămurirea — pe cât posibilă — a mecanismului unui patronaj artistic românesc puțin cercetat până nu demult — care și-a avut accente notabile de la epocă la epocă, de la provincie la provincie —, cu ceea ce a fost, în cuprinsul ei, privire înapoi spre medievalitate sau deschidere către viitorul modern; mai apoi deslusirea cât mai corectă a sensurilor înnoitoare pe care arta secolului al XVIII-lea le-a implicat, la nivelul sensibilităților aulice fanariote — cosmopolite și primitoare de europenitate —, dar și la cel al creației folclorice — hotărât în geneza unei sensibilități românești moderne — ... sînt cîteva, încă, dintre năzuințele spre care țineste această carte dedicată unui sfert de mileniu de civilizație românească scrutată din perspectiva imaginii”. Această imagine care a fost, după cum spune Răzvan Theodorescu, una din formele majore ale supraviețuirii noastre culturale, și, care, iată-ne întorcându-ne din nou la cartea lui J. Huizinga, printr-o corespondență care leagă în chip semnificativ un arc în timp și în spațiu, era trăsătura de bază a spiritului Evului Mediu târziu definit, cel puțin în cazul Europei Tărilor de Jos și a Burgundiei, prin caracterul pur vizual al tuturor formelor de gândire și de manifestare. Iar în cazul sfîrșitului de Ev Mediu românesc, structurile narativului, ipostaza fastului (ca în splendida analiză a paramentului sculptat de la Trei Ierarhi), caracterul de cod figurativ al diferitelor cititorii, nevoia de poveste, de personificări, de alegorie și de efigie în veacul fanariot, pus în mod special sub semnul ochiului, ca și toate documentele, citate cu o erudiție copleșitoare, în care se atestă prezența și circulația unor imagini azi dispărute, nu fac decât să demonstreze că și la noi amurgul evului de mijloc este marcat de o dominanță reală a vizualității (și a figurativului, în mod particular) care ne dă cheia acestei civilizații tocmai pentru că este cîmpul care a antrenat gîndirea și celelalte arte către orizontul înnoirilor moderne, orientînd definitiv tipul de sensibilitate, „modul de a vedea”, către o specificitate etnică, pe care au descoperit-o încă revoluțiile secolului trecut, dar pe care n-au început a o contura decît studiile mai recente de istorie, de istorie a artei și a mentalităților.

Semnificativă ni se pare, în acest sens, reluarea și așezarea pe temeiul unor serioase analize de monumente și de context cultural a mai vechii teorii a lui Ibrăileanu privind tradiționalismul tipic muntenesc și deschiderile către înnoire și modernitate ale Moldovei, ca spirite diferite ale unor culturi paralele, sincronisme, uneori șocante, între manifestări artistice ce au loc în toate cele trei țări române, și extinderea spre care „scapă” nu arareori pana autorului către similitudini sau contraste expresive, îndepărtate în timp, dar importante prin lumina pe care o aruncă asupra zonei studiate, trimiterile mergînd fie spre începuturile de formare a țării noastre, reluînd idei și probleme ale mai vechilor cărți ale lui Răzvan Theodorescu (*Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești sau Itinerarii medievale*), fie avînsind către momente din veacul al XIX-lea, prefațate uneori cu cite un secol mai devreme în gîndirea unui scriitor sau în altitudinea unui cititor de cultură.

O frază bogată, proprie, ușor recognoscibilă, stufoasă și somptuoasă, jucînd adesea pe registrul evocărilor, cînd transparent-aluzivă, cînd onctuos-pitorească, alunecînd cu rezonanțe literare înspre o certă preferință barocă, face lectura acestei cărți de știință și de idee, o lectură oricînd deschisă. Nu numai pentru că este o carte lipsită în mod programatic de concluzii, deci deschisă prin însăși structura ei adaosurilor și perfectibilității, ci și pentru că în felul în care este scrisă îi conferă lucrării deschidere artistică. Frecvența genealogiilor, sporind un aer de familiaritate a textului, ca și profuziunea de detalii, nu întotdeauna necesare, dar evocatoare în unghere mai puțin cercetate de către cunoscătorii de artă și adesea aducînd un dorit fragmentarism în judecata sintetică și în concluziile generale, contribuie la sporirea preciziei științifice și erudite cu un farmec al nuanțelor, atît de necesare, și cu o bogăție a

terminologiei menită să deschidă o largă audiență și să dea măsura superioară a genului de scriere istorică. Orizontul informației și strălucirea ideii concurează la a constitui din această carte de artă românească un Model.

Anca Vasiliu

Metodologia demograficeskogo prognoza (coord. A. G. Volkov), Moscova, Nauka, 1988

Lucrare colectivă — sint incluse 15 studii — ea urmează un plan bine alcătuit. Cele patru secțiuni tratează: 1. tendințele și prognoza natalității; 2. tendințele și prognoza formării familiei; 3. tendințele și prognoza mortalității; 4. relațiile demo-economice și prognoza. Primele trei secțiuni sint de demografie; ultima are ambiția să rezolve problema atît de complexă a raportului „populație — dezvoltare”.

Studiile din lucrare folosesc nu numai sursele clasice — recensămintele populației din 1959, 1970 și 1979 și statistica stării civile (nașteri, decese, căsătorii, divorțuri), ci și informațiile obținute din anchete prin sondaj. Din rîndul acestora, o importanță deosebită o au anchetele efectuate de către Direcția Centrală de Statistică a U.R.S.S. din anii 1960, 1972, 1975, 1978, 1981 și 1985, avînd ca obiect principal fertilitatea și familia, inclusiv opiniile cu privire la dimensiunea familiei. Alt merit al lucrării este folosirea analizelor de tip longitudinal; metodele folosite sint moderne. Nu mai puțin importante sint încercările de a elabora teorii, capitole în general deficiente al demografiei contemporane.

Principiul călăuzitor al lucrării, formulat de coordonatorul acesteia A. G. Volkov, este cel al legăturii existente între variabilele demografice și factorii social-economici. Se face distincția între *calculul de perspectivă* al numărului populației, și *prognoza demografică*, înțelegînd ca „previziune fundamentată științific a schimbărilor acestor procese sub influența dezvoltării social-economice” (p. 3). În mod corespunzător, prognoza demografică trebuie să se sprijine pe studierea aprofundată a *legităților determinării sociale*. Prognoza trebuie să aibă în vedere evoluția *dezirabilă* pentru societate a tendințelor demografice.

Secțiunea consacrată natalității (p. 7—77), se ocupă de evoluția natalității și a componentelor sale, de influența nupțialității asupra natalității, de caracterul sezonier al numărului nașterilor și, în final, de perspectivele natalității. Scăderea de lungă durată a natalității este privită ca tranziție de la nivelul înalt la nivelul scăzut al acesteia, ca fază obligatorie a tranziției demografice, așa cum s-au petrecut lucrurile în Europa occidentală. Factorii generali sint schimbările sociale profunde pe care le-a cunoscut societatea sovietică, în particular, schimbarea statutului femeii în familie și în societate, creșterea și modificarea structurii nevoilor sociale ale oamenilor, extinderea modului de viață urban etc.

Sistemul clasic de descriere a natalității cu ajutorul ratei brute de natalitate (n), al ratei generale și al ratelor specifice de fertilitate (fx) i se propune o corectură metodologică (p. 9—10), care merită toată atenția pentru valoarea sa analitică.

De mare interes este analiza pentru perioadele 1959—1969 și 1970—1978, la nivelul populației Uniunii Sovietice, precum și pe republici. Acestea sint împărțite în trei grupe: prima cuprinde partea europeană a U.R.S.S., precum și R. S. S. Kazahă și R. S. S. Moldovenească, republicile din Transcaucasia (cu excepția R. S. S. Gruzine); a doua include republicile baltice; a treia se compune din R. S. S. Uzbekă, R. S. S. Kirghiză și R. S. S. Turkmene. Un loc aparte îl deține R. S. S. Tadjikă, cu cel mai înalt nivel al natalității și care surprinzător, a cunoscut o creștere, fiind în 1979 de 37,8‰¹⁰⁰.

Influența structurii nupțiale asupra nivelului natalității este examinată de L. E. Darskij și I. P. Ilina. Remarcabil în acest studiu este, pe de-o parte, folosirea metodei demografului american A. J. Coale, precum și a unei metode propuse de autori. Indicele cu care se operează este fertilitatea căsătorilor, numită și fertilitate conjugală sau matrimonială. După calcule prezentate în acest studiu, circa o treime din scăderea ratei totale de fertilitate se datorează schimbării structurii nupțiale. În perioada postbelică, scăderea fertilității a fost atenuată de îmbunătățirea structurii nupțiale.

De exemplu, în 1979 rata totală de fertilitate a fost de 2,28 copii, proporția femeilor în vîrstă de 20—24 de ani căsătorite a fost de 60,2%, numărul de ani probabili de căsătorie a femeilor în vîrstă de 15—49 ani, de 23,6; atunci influența totală este de —4%, din care influența fertilității matrimoniale este de —6%, a structurii nupțiale de +2, iar interacțiunea este 0.

Cu ajutorul acestei formule se examinează evoluția fertilității totale în perioadele 1959—1970 și 1970—1979, apoi pe mediile urban și rural, acestea fiind analizate în cadrul a 15 republici unionale. Analiza se continuă cu evidențierea factorilor schimbării în fiecare perioadă. Se trece apoi la analiza nupțialității pe baza primelor căsătorii. Se remarcă, de pildă, că vârsta mediană la prima căsătorie, în mediul urban, a scăzut de la 23,70 ani (1930) la 21,54 ani (1955), cu o ușoară creștere în 1960 (21,69 ani). Aceași tendință se înregistrează în mediul rural, cu deosebirea că nivelul ei este mai redus aici (20,88 ani față de 21,69 ani — urban). Interesante sînt și considerațiile cu privire la „piața matrimonială”, alegerea partenerului, caracteristicile luate în considerare.

Metoda propusă de autori este comparată cu cea a demografului american A. J. Coale. Analiza sezonality nașterilor (E. B. Sivushkov), făcută cu metodele clasice de analiză a seriilor dinamice, scoate în evidență câteva regularități statistice, în perioada 1880—1909 și perioada 1950—1984. Oscilațiile, măsurate cu coeficientul de variație, au tendință de reducere.

Un amplu studiu este consacrat perspectivelor natalității (V. A. Belova, G. A. Bondarskaja și L. E. Darskij), unde analiza este efectuată cu mijloacele demografiei moderne și însoțită de referiri la factorii social-economici ce influențează natalitatea.

Scăderea natalității în Rusia a început în urmă cu o sută de ani. Generațiile feminine 1850—1860, care nu recurgeau la limitarea nașterilor aveau o rată totală de fertilitate de 7 copii revenind la o femeie. Scăderea instalată în anii 1870—1874 s-a continuat ferm: 4,47 copii în anii 1900—1904, 2,56 copii în anii 1920—1924, pentru a ajunge la 2,27 copii în anii 1950—1954. Evoluția ulterioară a fost marcată de o ușoară redresare, indicele aflându-se încă în apropierea nivelului necesar pentru reproducerea simplă a populației (2,10—2,15 copii). Influența cea mai importantă revine fertilității matrimoniale. Dar, marile diferențe ale nivelului fertilității se datorează apartenenței etnice (p. 43—44). Explicația autorilor este următoarea: tranziția demografică (autorii folosesc expresia de „revoluție demografică”) nu a fost aceeași pentru întreaga populație a Uniunii Sovietice, adoptarea noului comportament demografic producându-se în ritmuri diferite. Mai târziu au intrat în tranziția demografică popoarele din Asia Centrală. Așadar istoria, modelele culturale, tradiția, statutul femeii explică marile diferențe în nivelul fertilității. Un important factor — *ceteris paribus* — este și tipul localităților (urban și rural, mărimea orașelor). O corelație semnificativă există între fertilitate și nivelul de instruire.

Secțiunea a doua este consacrată problemelor constituirii familiei, ca factor legat nemijlocit de fertilitate. Mai concret, se examinează aici familia nucleară, divorțialitatea și recăsătoriile — probleme în general insuficient tratate în literatura demografică contemporană.

Ni se propune un model al familiei nucleare (I. A. Gherasimova și I. A. Stelmah), în formă matriceală, cu lanțuri Markov, în care se descriu probabilitățile ca în familia respectivă să se nască copii de paritate 1 + 1. Cu același model se realizează distribuția familiilor după numărul copiilor. Modelul avantajos este pentru că ne descrie fertilitatea („productivitatea”) căsătoriilor după durata acestora. Durata căsătoriei în raport cu nașterile copiilor este fixată la 18 ani, după care practic nu se mai înregistrează nașteri. Autorii intenționează să perfecționeze modelul, aplicându-l la cohortele (promoțiile) de căsătorie. Este de regretat faptul că modelul nu are în vedere și alte evenimente demografice, prin integrarea tuturor secvențelor ciclului de viață familială.

Un interes deosebit prezintă studiul consacrat divorțialității (L. R. Kuznetsov), unul din puținele pe această temă. Se dau mai întâi informații cu privire la rata brută de divorțialitate (număr de divorțuri la 1 000 de locuitori). Creșterea este importantă în perioada 1950—1985, de la 0,4‰ la 3,4‰, deci de opt ori și jumătate în 35 de ani. Creșterea este însă diferențiată pe republici, după cum se vede (p. 91), atunci cînd comparația se face pe trei grupe de republici.

Un alt subiect interesant este cel al recăsătoriilor (V. A. Belova și E. M. Moreva). Menționăm că subiectul este slab reprezentat în literatura internațională. Frecvența recăsătoriilor femeilor — numai acest aspect este avut în vedere — este analizată separat pentru femeile a căror stare civilă este „divorțată” și pentru femeile văduve. Diferența este considerabilă, și ea este accentuată atunci cînd se ia în vedere numărul copiilor. Cercetarea statistică din 1978 a furnizat un material interesant în această privință. Problema mai este examinată în raport cu „piața matrimonială (a căsătoriilor)”. Pentru descrierea procesului de recăsătorie, autoarele au întocmit și tabele de nupțialitate a femeilor divorțate și văduve pentru perioada 1975—1978, pe baza informațiilor din cercetarea din 1978. Principalele funcții sînt (p. 103): numărul de ani care au trecut de la încetarea primei căsătorii; numărul de femei care nu s-au recăsătorit după t ani de la desfacerea primei căsătorii, probabilitatea de recă-

sătorie în intervalul $t(t+1)$ ani după desfacerea primei căsătorii, numărul femeilor recăsătorite în intervalul $t(t+1)$, intervalul mediu între desfacerea primei căsătorii și recăsătorie pentru femeile recăsătorite.

Secțiunea a treia examinează mortalitatea, atât sub raportul tendințelor, cât și al perspectivelor. Vom reține studiul lui E. M. Andreev, consacrat analizei factorilor sociali ai mortalității și politicii demografice și, în raport cu acestea, problema prognozei. Se remarcă aici folosirea unei bibliografii internaționale mai bogate — spre deosebire de alte capitole — din care nu lipsesc W. Brass, J. Bourgeois-Pichat, S. Lederman, S. Preston, R. Pressat, N. Keyfitz, nici studiile O.N.U. Caracterul studiului este în mare măsură general, atunci când obiectul îl constituie evoluția mortalității în cadrul general al tranziției demografice; aici este de menționat și supramortalitatea masculină. Atunci când se trece la politica demografică în domeniul reducerii mortalității, referirea se face la U.R.S.S., analizându-se principalele cauze ale mortalității. Ni se pare interesantă metoda autorului de a face prognoza mortalității cu ajutorul scenariilor, folosind un model matematic al îmbătrânirii, propus de L. A. Gavrilov, asemănător cu modelul lui J. Bourgeois-Pichat.

Interesant este și studiul consacrat legăturilor schimbării supraviețuirii la vîrstele copilăriei (N. I. Xenofontova). Este vorba, în primul rînd, de mortalitatea infantilă. Aceasta este descompusă în mortalitatea neonatală și post-neonatală, mortalitatea endogenă și exogenă. Aici punctul de vedere al autoarei este nou față de afirmațiile care se făceau în urmă cu 15—20 de ani privind imposibilitatea reducerii mortalității endogene (p. 145—148). Astăzi există țări cu o mortalitate infantilă sub 6%, ceea ce confirmă că mortalitatea endogenă a putut fi redusă sub pragul considerat altădată ca limită ($10 \cdot 10^{100}$).

Un punct de vedere nou aduc și autorii studiului consacrat analizei structurii mortalității ca bază pentru prognoza ei. (E. M. Andreev, K. I. Shaburov). Teza de la care pleacă autorii este aceea că mortalitatea, ca proces complex, nu poate fi tratată ca variabilă independentă, adică fără să țină seama de interrelația dintre cauzele de deces — pe de-o parte, și vîrsta. De aceea, ei propun o prognoză autonomă a așa-numitelor caracteristici cumulative (p. 150—151).

Probleme care depășesc sfera demografiei, fiind legate de contextul social-economic, sînt examinate în Secțiunea a patra, intitulată „Legăturile demo-economice și prognoza”. După cum sugerează titlul, sînt tratate aspectele relației „populație-dezvoltare”, ale ocupării populației și ale migrației, probleme care ridică în general multe dificultăți.

Într-un prim studiu, *Abordarea principiului programelor pe probleme la prognoza proceselor demografice* (F. M. Borodkin și L. S. Trus) facem cunoștință cu modul de interpretare a condițiilor social-economice, în ceea ce privește influența lor asupra proceselor demografice. Mai întîi, despre studiul celor doi autori: el face parte dintr-un proiect mai mare, privind modelarea demo-economică care se desfășoară în cadrul Institutului de Economie și Organizare a Producției Industriale de la filiala din Siberia a Academiei de Științe a U.R.S.S., cu participarea unui număr mare de specialiști. Problema centrală a acestui tip de prognoză este obținerea unui *sistem de cunoștințe despre viitor*, adică nu despre ceea ce este și ce a fost, ci despre ceea ce nu este. Mai concret, specificul analizei prospective constă în faptul că în aprecierea ei se includ nu numai problemele actuale, ci și problemele viitoare, iar în al doilea rînd, în înțelegerea problemelor viitoare ca rezultate logice ale activității orientate spre rezolvarea problemelor perioadelor anterioare. Fenomenele sociale nu există decît ca obiecte ale influențării și transformării lor de către oameni. Acesta este sensul metodei „programelor de probleme” în prognoza proceselor demografice. Se va fi reținut că este vorba de o prognoză activă, nu de una tendențială, cu caracter pasiv. Noțiunea centrală este *problema*, prin care se înțelege gradul de nerealizare a scopului acțiunii respective cu ajutorul mijloacelor existente. În continuare se aplică unele concepte ale teoriei sistemelor: a. obiectul prognozei (regiunea) este „decupat” din mediul său (relații de intrare și ieșire); b. toate blocurile obiectului sînt legate cu celelalte blocuri; c. toate legăturile sînt identificate ca acțiuni de intrare și ieșire cuantificabile; d. pentru fiecare bloc este stabilită procedura (legea) potrivit căreia valoarea acțiunilor de ieșire este determinată de valorile cunoscute ale acțiunilor de intrare. Toate acestea, luate la un loc, formează modelul informațional al obiectului. Se mai introduc noțiunile: subiectul prognozei, persoana care ia decizia („decidentul”), persoana care elaborează, prognoza, scopul sau obiectivul dezvoltării obiectului, obiectivele intermediare, restricțiile, mijloacele etc., noțiuni bine cunoscute în teoria sistemelor, în optimizare, modelare etc. Ceea ce este nou în această concepție este faptul că se operează cu noțiunea centrală de *problemă*, care este raportul dintre gradul de nerealizare a obiectivului adoptat și mijloacele care stau la dispoziția subiectului ținînd seama de condițiile și restricțiile existente.

În aceeași ordine de preocupări privind raporturile demo-economice se înscrie și studiul consacrat populației active și gradului de ocupare în perspectivă (V. G. Kostakov și G. P. Sergheeva). Ideea de bază o constituie concordanța dintre resursele de muncă și numărul locurilor de muncă. Autorii afirmă (p. 179) că problema reală nu este aceea a situației favorabile sau nefavorabile în asigurarea resurselor de muncă, ci faptul că nu se ține seama de factorul uman în practica planificării și conducerii economice, din care cauză se creează un dezechilibru între resursele de muncă și locurile de muncă. În ultima analiză, situația creată este consecința utilizării neraționale a resurselor de muncă. Se examinează apoi problema „supraocupării forței de muncă” — folosirea excesivă a femeilor, cu consecințe negative asupra situației demografice, atragerea în muncă a pensionarilor.

Se atrage atenția că raporturile dintre grupele de vîrstă și sexe trebuie optimizate, ceea ce presupune o analiză aprofundată a situației. Femeile și tineretul, în raport cu resursele de muncă, sînt probleme examinate pe larg în acest studiu. Succesiunea generațiilor ajunse la vîrsta de muncă este determinată, în mare măsură, de evoluția natalității: perioadei cu o natalitate redusă din timpul Marelui Război de Apărare a Patriei i-a urmat o perioadă cu natalitate relativ ridicată. Tineretul poate compensa integral, în cea mai mare parte a teritoriului U.R.S.S., pierderile naturale de cadre. Tineretul este partea din populație care se caracterizează printr-o mare mobilitate socială și profesională, dispune de un înalt nivel de instruire; el este capabil să se adapteze la nou.

Problema prognozei migrației populației (J. A. Zajonchikovskaia) este examinată, cu unele considerații interesante.

Lucrarea pe care o propunem cititorilor noștri este utilă din mai multe puncte de vedere. Dacă în privința contribuțiilor metodologice sînt mai puține lucruri notabile, în schimb analizele concrete, bazate în special pe rezultatele anchetelor speciale, dezvăluind tendințe și legități în evoluția fenomenelor demografice din U.R.S.S. și formulînd estimări perspective, au o certă valoare.

Vladimir Trebici